

YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH JARAYONIDA KORXONALARNING EKOLOGIK VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Safarov Bexzod Istamovich

Buxoro davlat texnika universiteti "

Iqtisodiyot va menejment" kafedrası o'qituvchi-stajyori

Annotatsiya. Maqolada yashil iqtisodiyotga o‘tish sharoitida korxonalarning ekologik va iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Korxona faoliyatida resurs tejamlorligi, energiya samaradorligi, chiqindilarni kamaytirish, ekologik menejment, toza texnologiyalar, yashil investitsiyalar va innovatsion boshqaruv omillari ishlab chiqarish samaradorligi bilan bog‘liq holda yoritiladi. Ekologik mas‘uliyat xarajat sifatida emas, uzoq muddatli raqobatbardoshlik, bozor ishonchi va barqaror rivojlanish omili sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, ekologik samaradorlik, iqtisodiy samaradorlik, resurs tejamlorligi, energiya samaradorligi, ekologik menejment, yashil investitsiya, korxona boshqaruvi.

Аннотация. В статье анализируются механизмы повышения экологической и экономической эффективности предприятий в условиях перехода к зеленой экономике. Рассматриваются ресурсосбережение, энергоэффективность, сокращение отходов, экологический менеджмент, чистые технологии, зеленые инвестиции и инновационное управление как факторы устойчивого развития предприятия. Экологическая ответственность трактуется не как дополнительная статья расходов, а как источник долгосрочной конкурентоспособности и экономической устойчивости.

Ключевые слова: зеленая экономика, экологическая эффективность, экономическая эффективность, ресурсосбережение, энергоэффективность, экологический менеджмент, зеленые инвестиции, управление предприятием.

Abstract. The article examines mechanisms for improving the environmental and economic efficiency of enterprises in the transition to a green economy. Resource efficiency, energy saving, waste reduction, environmental management, clean technologies, green investment and innovative management are analyzed as key factors of sustainable enterprise development. Environmental responsibility is considered not as an additional cost, but as a source of long-term competitiveness, market trust and economic resilience.

Keywords: green economy, environmental efficiency, economic efficiency, resource efficiency, energy efficiency, environmental management, green investment, enterprise management.

KIRISH

Yashil iqtisodiyotga o'tish zamonaviy korxonalar oldiga ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan birga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish va energiya sarfini optimallashtirish vazifasini qo'yimoqda. Sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, qurilish materiallari, oziq-ovqat, kimyo, energetika va xizmat ko'rsatish sohalarida korxonalar faoliyati atrof-muhitga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Suv, yer, energiya, xomashyo va atmosferaga chiqariladigan chiqindilar masalasi ishlab chiqarish samaradorligi bilan uzviy bog'liq. Shu sababli ekologik samaradorlik va iqtisodiy samaradorlikni bir-biriga zid tushunchalar sifatida emas, yagona boshqaruv tizimining tarkibiy qismlari sifatida o'rganish zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Korxonalarning ekologik va iqtisodiy samaradorligini oshirishda birinchi muhim mexanizm resurs tejankor ishlab chiqarish tizimini joriy etishdir. Xomashyo, suv, energiya, yoqilg'i va yordamchi materiallardan ortiqcha foydalanish mahsulot tannarxini oshiradi, chiqindi hajmini ko'paytiradi va ekologik to'lovlar yoki jarimalar xavfini kuchaytiradi. Resurs tejankorlik ishlab chiqarish jarayonida yo'qotishlarni aniqlash, me'yorlarni qayta ko'rib chiqish, zamonaviy uskunalar o'rnatish, avtomatik nazorat tizimlaridan foydalanish va mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajatni kamaytirish

orqali ta'minlanadi. Bunday yondashuv ekologik natija bilan bir qatorda bevosita iqtisodiy foyda beradi: tannarx pasayadi, rentabellik oshadi, ishlab chiqarish barqarorlashadi.

Energiya samaradorligi yashil iqtisodiyot sharoitida korxona raqobatbardoshligining muhim ko'rsatkichiga aylanadi. Elektr energiyasi, issiqlik, gaz va yoqilg'i sarfi ko'plab korxonalarda asosiy xarajat moddalari qatoriga kiradi. Energiya auditi o'tkazish, eskirgan uskunalarni almashtirish, issiqlik yo'qotishlarini kamaytirish, energiya tejovchi yoritish tizimlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish korxonaning umumiy iqtisodiy samaradorligini oshiradi. OECD yashil o'sish konsepsiyasida tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ekologik innovatsiyalar va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikni alohida ta'kidlaydi [4]. Demak, energiya tejamkorligi faqat ekologik tashabbus emas, ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish mexanizmidir.

NATIJALAR

Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimini takomillashtirish ham ekologik-iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'sir qiladi. An'anaviy ishlab chiqarishda chiqindi ko'pincha yakuniy zarar sifatida ko'riladi. Yashil iqtisodiyot modelida esa chiqindi qayta ishlanishi, ikkilamchi xomashyo sifatida foydalanilishi yoki boshqa ishlab chiqarish zanjiriga kiritilishi mumkin bo'lgan resurs sifatida baholanadi. Korxonada chiqindilarni saralash, xavfli chiqindilarni alohida boshqarish, qayta ishlash korxonalari bilan hamkorlik, yopiq suv aylanish tizimlari, qadoqlash materiallarini optimallashtirish va ishlab chiqarish qoldiqlaridan qo'shimcha mahsulot olish imkoniyatlari o'rganilishi lozim. Bu orqali chiqindi utilizatsiyasi xarajatlari kamayadi, xomashyo sarfi qisqaradi, ekologik xavfsizlik kuchayadi.

Ekologik menejment tizimini joriy etish korxonada yashil boshqaruv madaniyatini shakllantiradi. ISO 14001 standarti tashkilotlarda ekologik menejment tizimini yaratish, ekologik jihatlarni aniqlash, huquqiy talablarni bajarish, xavflarni boshqarish va faoliyatni doimiy yaxshilash bo'yicha xalqaro talablarni belgilaydi [2]. Bunday tizim korxonaga ekologik masalalarni epizodik chora sifatida emas, rejalashtirish, ijro, nazorat va takomillashtirish jarayoni sifatida boshqarish imkonini beradi. Ekologik siyosat, aniq

maqsadlar, mas'ul shaxslar, monitoring, ichki audit va rahbariyat tahlili korxonada ekologik intizomni kuchaytiradi.

Yashil innovatsiyalar korxona samaradorligini oshirishda alohida o'rin tutadi. Toza texnologiyalar, kam chiqindili ishlab chiqarish, ekologik dizayn, biologik parchalanadigan materiallar, suvni qayta ishlatish, raqamli monitoring, sun'iy intellekt asosidagi energiya boshqaruvi, aqlli sensorlar va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatik tartibga solish yashil innovatsiyalar tarkibiga kiradi. M. Porter va C. van der Linde ekologik talablar to'g'ri tashkil etilganda korxonalarni innovatsion yechim izlashga undashi, natijada resurslardan samarali foydalanish va raqobat ustunligi kuchayishini asoslaydi [6]. Ushbu qarash korxonalar uchun muhim: ekologik standartlar faqat cheklov emas, yangi texnologik rivojlanish omili hamdir.

Yashil iqtisodiyot sharoitida korxona mahsulotining bozordagi qabul qilinishi ham ekologik omillar bilan bog'lanmoqda. Iste'molchilar, xalqaro hamkorlar va investorlar mahsulot sifati bilan birga ishlab chiqarishning ekologik xavfsizligi, uglerod izi, qadoqlash turi, sertifikatlar, ijtimoiy mas'uliyat va ochiq hisobotga e'tibor bermoqda. Eksportga yo'naltirilgan korxonalar uchun ekologik talablar yanada muhim. Xalqaro bozorlarda ekologik standartlarga mos kelmaydigan mahsulotlar bojxona, sertifikatlash yoki xaridor ishonchi bilan bog'liq to'siqlarga duch kelishi mumkin. Shu sababli ekologik samaradorlik eksport salohiyati va investitsion jozibadorlikni oshiruvchi omil sifatida qoraladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida korxonalarning ekologik va iqtisodiy samaradorligini oshirish ishlab chiqarishning yangi sifat bosqichini talab qiladi. Korxona ekologik mas'uliyatni xarajat sifatida emas, resurs tejamkorlik, energiya samaradorligi, raqobatbardoshlik, eksport imkoniyati va uzoq muddatli barqarorlik omili sifatida qabul qilishi zarur. Resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, ekologik menejment, yashil innovatsiyalar, raqamli monitoring va xodimlar kompetensiyasini rivojlantirish korxona samaradorligini kompleks oshiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining 'yashil' iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida". — Toshkent, 2019.
2. ISO 14001:2015. Environmental management systems — Requirements with guidance for use. — Geneva: International Organization for Standardization, 2015. — 35 p.
3. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. — Nairobi: United Nations Environment Programme, 2011. — 631 p.
4. OECD. Towards Green Growth. — Paris: OECD Publishing, 2011. — 141 p.
5. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. — Washington, DC: World Bank, 2012. — 192 p.
6. Porter M.E., van der Linde C. Green and Competitive: Ending the Stalemate // Harvard Business Review. — 2015. — Vol. 73, № 5. — P. 120–134.